

de constitució del judeoespanyol),⁸ però lamentablement renuncia a aportar una contribució fresca i original a la qüestió, i es limita a la bibliografia consolidada, en comptes de fer ús, encara que limitat, de les fonts primàries (cf. el capítol d'Arnold). Tot i acceptant la base metodològica escollida per l'autor, alguns detalls de la seua anàlisi són difícils d'entendre. Per exemple, entre «words lost in Spanish but maintained in Judeo-Spanish» (p. 537), apareixen alguns mots que continuen formant part del lèxic castellà i que es diferencien de les formes judeoespanyoles només pel que fa a l'evolució fonològica, com ara *kovdo* 'colze' (cast. modern *codo*). Procedint d'aquesta manera, seria possible construir una llistat llarguíssim de mots «lost in Spanish but maintained in Judeo-Spanish» des del punt de vista purament formal.

En conclusió, *Manual of Judaeo-Romance Linguistics and Philology* és una novetat més que benvinguda, tant en l'àmbit de la lingüística romànica, com en l'àmbit de la lingüística jueva. Els editors han sabut reunir una selecció representativa d'experts en diversos àmbits de la lingüística i la filologia judeoromàniques, i han produït un manual que reflecteix l'estat actual dels assoliments de la disciplina. Cal assenyalar la mancança d'un capítol que tracte les varietats portugueses de la diàspora sefardita occidental, un tema que els editors del volum han qualificat d'insuficientment estudiat (cf. p. 4), tot i que la bibliografia rellevant hauria donat per a una contribució com a mínim informativa. Malgrat això i malgrat la qualitat desigual dels capítols, també des del punt de vista metodològic, un fet gairebé inevitable en una obra col·lectiva, aquest manual mereix ser rebut com una obra de referència i una eina indispensable per a qui estudia la participació i l'aportació d'un poble singular al món de les llengües romàniques.

Nikola VULETIĆ
Universitat de Zadar

MOLINA MARTOS, Isabel / HERNÁNDEZ, Esther / MARTÍN BUTRAGUEÑO, Pedro / MENDIETA, Eva (eds.) (2024): *Caminos y palabras. Estudios de variación lingüística dedicados a Pilar García Mouton*. Valencia: Tirant Lo Blanch, 991 p.

Caminos y palabras. El títol triat pels editors¹ d'aquesta obra col·lectiva dedicada a Pilar García Mouton em resulta ben suggeridor i escaient: camins i deixants de vida consagrada a la paraula, a les paraules. L'obra en qüestió aplega quaranta-sis contribucions que aporten treballs relacionats d'alguna manera amb la variació lingüística (justament el concepte que integra l'enunciat del subtítol).

La nòmina d'autors (cinquanta-sis, deu més que el nombre de contribucions, ja que algunes són d'autoria doble) ocupa dues pàgines (7-8), que precedeixen la fotografia (p. 9) d'una somrient Pilar García Mouton. L'«Índice» (p. 11-15) presenta el contingut de l'obra, que consta d'una sèrie d'apartats introductoris i cinc blocs temàtics en què es distribueixen els quaranta-sis treballs de la miscel·lània.

8. Cap referència aquí a l'aragonès que, junt amb el castellà antic, fa de base orgànica del judeoespanyol.

1. Escric «editors», en masculí plural, en sintonia amb l'ús del genèric «editores» —en castellà— que es consigna a la pàgina interior de presentació de l'obra sota els noms d'Isabel Molina Martos, Esther Hernández, Pedro Martín Butragueño i Eva Mendieta (tres editores “dones” i un editor).

L'extensa «Introducción» (p. 17-37), signada pels quatre editors, justifica la distribució dels diferents treballs en cinc blocs: «El léxico en su geografía» (11 contribucions), «El léxico: a vueltas con las propia historia» (9), «Fuerzas analógicas: el papel de la morfología y la sintaxis» (9), «El impulso de la regularidad: la dimensión fónica» (6) y «Variación, filología y sociedad» (11). De ben segur que la distribució corresponent no els haurà resultat gens fàcil als editors, per tal com la diversitat de continguts és molt marcada. En aquesta introducció, a més, s'ofereix una síntesi anticipada sobre els diferents treballs.

A continuació, Isabel Molina Martos presenta una «Semblanza de Pilar García Mouton» (p. 39-47), un retrat minuciós sobre la vida i l'obra de la filòloga, que conclou tot manifestant «el deseo de coeditar este volumen de estudios sobre la variación, que ofrecemos como homenaje a Pilar desde el cariño fraternal y desde el respeto que le profesamos» (p. 47). Segueix una «Bibliografía de Pilar García Mouton» (p. 49-69), que Naxhelli Vanessa Carranza recopila i ordena per anys des de 1977 fins a 2023. La vintena de pàgines de l'arregla bibliogràfica mostra la productivitat de l'autora al llarg de gairebé mig segle. I les dotze referències del darrer any contemplat, el 2023 (p. 68-69), de les quals deu hi figuren com a treballs en premsa, resulten ben eloqüents sobre la persistència productiva de la filòloga encara en el moment de la seva jubilació.

Pel que fa als cinc blocs anunciats, la llargària, densitat i varietat del seu conjunt m'obliga a donar notícia de les diferents contribucions només de manera telegràfica, tot limitant-me a consignar els autors i els títols dels articles, agrupats sota els epígrafs de cada bloc, i a reservar per al final una breu nota de valoració global de l'obra. Val a dir que, a la manera de les publicacions en revistes científiques, i com a marca de qualitat, cada treball va precedit d'un resum inicial en la corresponent llengua de redacció, seguit per un resum en versió anglesa.² Ressegueixo ara el contingut de cadascun dels cinc blocs temàtics.

«El léxico en su geografía» (p. 73-279): Gonzalo Águila Escobar, «Vitalidad de los nombres de las *petites bêtes* en la Alpujarra de Granada»; Fernando Brissos / João Saramago, «Galego e portugués: análise dialetométrica a algum do seu léxico botânico»; Federica Cugno, «Dimensione e forme della variazione nella toponimia dialettale del Piemonte montano»; Manuel González González, «Las denominaciones del *manzano* en gallego»; Carolina Julià Luna, «Eufemismo y disfemismo en el léxico sobre la mujer en el *ALEA*: los conceptos 'estar encinta' y 'dar a luz'»; Eva Mendieta / Isabel Molina Martos, «Historia y geolingüística del botijo en las hablas castellanas»; Mariano Quirós García / Elisabeth Lago Marí, «Denominaciones leonesas para el habitáculo de las abejas en el *Atlas Lingüístico de la Península Ibérica*»; Nicolae Saramandu / Manuela Nevaci, «A linguistic geography analysis on balkan-romance linguistic convergences in south-Danubian romanian dialects»; Xulio Sousa, «Vitalidad, diversidad y cambio en el léxico gallego rural del siglo XX»; Joan Veny, «Caminos de interferencia en valenciano: los casos de *ardilla* y *vereda*»; Xarles Videgany, «*L'abri du vent* et *l'abri de la pluie* en domaine basque».

«El léxico: a vueltas con su propia historia» (p. 283-444): José Manuel Blecua / Gloria Clavería, «Variación y evolución en el léxico: notas en torno a la historia de la palabra *emigrar* y su familia»; Dolores Corbella, «*TLEAM*: un corpus lexicográfico para América»; Paloma Díaz-Mas, «Flores sefardíes»; Josefa Gómez de Enterría, «Neología y variación en un

2. Només amb l'excepció de l'únic treball redactat en anglès, el de Nicolae Saramandu i Manuela Nevaci, «A linguistic geography analysis on balkan-romance linguistic convergences in south-Danubian romanian dialects» (p. 213-232), que presenta un resum en castellà, la llengua general de l'edició, seguit del resum en anglès.

corpus decimonónico de gastronomía»; Ángel Gómez Moreno, «El *roble melojo*, el *sauce llorón* y sus respectivas parentelas: deslindes botánicos y filológicos»; Juan Gutiérrez Cuadrado, «El sentido de los préstamos léxicos en Emilia Pardo Bazán»; Esther Hernández, «Para la historia de los nombres del *girasol* (*Helianthus annuus*)»; Carmen Ortiz García, «*Gazpacho* y *gazpachos*. Una sola palabra para muchas comidas»; José A. Pascual, «Anotaciones sobre cuatro palabras del español: *vilo* (*en*), *patata*, *cháchara* y *rescaño*».

«Fuerzas analógicas: el papel de la morfología y la sintaxis» (p. 447-654): Juan Abasolo / Gotzon Aurrekoetxea, «Variación y correlación lingüística en vasco»; Julio Borrego Nieto, «La sintaxis del español en Castilla y León según los datos de su atlas»; Bruno Camus Bergareche, «El área de difusión tradicional de un sufijo aumentativo resucitado: *-aco/a*»; Rocío Caravedo, «Testimonio del uso de *vosotros* en el español del siglo XIX Peruano. El *Museo de limeñadas*, de Ramón Rojas y Cañas»; Violeta Demonte, «Expresividad y peyoratividad. Varias maneras de insultar, pero un único objetivo»; Francisco Díaz Montesinos / Juan Andrés Vilena Ponsoda, «¿*Los atlas le aburren o los atlas la aburren?* Distribución del uso de los clíticos pronominales no reflexivos de tercera persona en España e Hispanoamérica (CORPES XXI)»; Olga Fernández Soriano con la colaboración de Francisco Ordóñez, «Las preposiciones complejas y la “locación inalienable”. Alternancia genitivo/dativo en español»; José A. Martínez, «Variaciones sintácticas y discursivas de la interrogación»; Rosabel Sansegundo Cachero, «Los clíticos de tercera persona en el *Atlas Dialectal de Madrid*».

«El impulso de la regularidad: la dimensión fónica» (p. 657-776): Inés Fernández Ordóñez, «Geografía peninsular de las soluciones de *iūcu*»; Pedro Martín Butragueño, «La dimensión dialectológica del *Corpus Oral del Español de México*: algunas noticias»; Florentino Paredes García, «El concepto de acento y la identificación de acentos del español por parte de los madrileños»; Antonio Romano, «Carte dialettali salentine. Saggio di lettura dell’*Atlante Fonetico Salentino*»; Luísa Segura, «Estrategias para evitar o hiato nos dialetos portugueses»; Beatriz Tapias Frutos, «Cambio lingüístico en la franja meridional de Castilla-La Mancha: estudio del fonema /d/ en coda».

«Variación, filología y sociedad» (p. 779-985): Rita Caprini, «Gli “angoli ciechi” della variazione linguistica europea»; Ramón de Andrés Díaz, «La percepción del castellano y su diversidad. Una encuesta en Gijón»; M.ª Teresa Echenique Elizondo, «Vasco y románico en contraste textual. La oralidad en la palabra impresa. *Refranes y sentencias (1596)*»; Taresa Fernández Lorences / Ashley Bennink, «La importancia de los atlas lingüísticos para la investigación sociodialectal»; Juan Antonio Frago Gracia, «Proceso por infidencia contra un presbítero mexicano y el español americano ante la independencia»; José Enrique Gargallo, «*Meriendas y candiles, siestas y velas*. Motivos y alternancias sobre la duración del día en los refranes romances del ciclo anual»; Juan Manuel Hernández Campoy / David Britain, «Principios geolingüísticos para el estudio de la variación diatópica»; José María Jiménez Cano, «Debate social sobre cuestiones lingüísticas en la Región de Murcia»; Mario Pedrazuela Fuentes, «Las relaciones entre el Seminario para Lenguas y Culturas Románicas de Hamburgo y el Centro de Estudios Históricos. Traducción de una obra de Schuchardt»; Maria-Pilar Perea, «La relación epistolar entre Ramón Menéndez Pidal y Antoni M. Alcover»; Dolors Poch i Oliver, «Carlos Barral entre dos lenguas».

En suma, la variació del lèxic en la diatopia (primer bloc) i en la diacronia (segon bloc), així com aspectes diversos sobre variació en els àmbits de la morfosintaxi (bloc tercer) i la

fonètica (bloc quart), guien l'articulació d'aquestes quatre parts del llibre. La darrera, en què la "variació" del títol va associada a la filologia i a la societat, diria que resulta la més heterogènia: una mena de "calaix de sastre" al qual, en darrer terme, haurien vingut a parar les contribucions de més difícil encaix en el conjunt del llibre. En qualsevol cas, el mosaic resultant mostra la pluralitat d'interessos aportada pels diferents autors, en sintonia amb la pluralitat de facetes filològiques exercides per Pilar García Mouton al llarg d'una vida fecunda.

En la llengua de redacció dels editors, el castellà, es presenta la majoria de treballs, però també n'hi ha de redactats en altres llengües romàniques d'àmbit estatal (tres en italià, dos en portuguès i dos en francès) per part d'autors procedents d'Itàlia, Portugal i França; i també una en anglès per part dels dos autors romanesos del volum, Nicolae Saramandu i Manuela Nevaci (vegeu la nota 3).

Un altre aspecte significatiu és la molt diversa adscripció geogràfica dels diferents autors, que hi figuren a l'inici de cada contribució vinculats a les respectives entitats acadèmiques.³ Hi predominen les de l'estat espanyol: Madrid, Alcalá de Henares, Granada, Saragossa, Santiago de Compostella, Barcelona, València, Múrcia, La Laguna, Salamanca, Castella-La Manxa, Màlaga, Oviedo, País Basc). Però n'hi ha també d'altres llocs d'Europa: Lisboa, Universitat de Pau et des Pays de l'Adour, Gènova, Torí, Bucarest, Berna; i aquestes apunten a la dimensió internacional i al perfil de l'homenatjada no només com a hispanista, sinó també com a romanista. A més, l'interès de Pilar García Mouton per la variació lingüística a Hispanoamèrica justifica els vincles amb el continent americà, representat per centres acadèmics com Mèxic, Perú i Nova York (Sunny Brook University).

La «Tabula Gratulatoria» final (p. 987-991), amb més d'un centenar d'adhesions, completa aquesta obra col·lectiva en reconeixement i gratitud a una persona senzilla i alhora excepcional. Com molt encertadament sintetitza un dels enunciats de la contracoberta: «La variación lingüística ha vertebrado la prolongada y brillante carrera académica de Pilar García Mouton, y esta obra la homenajea con motivo de su jubilación».

José Enrique GARGALLO GIL
Universitat de Barcelona
Institut d'Estudis Catalans

MOLINS, Manuel (2024): *Teatre complet 4. Assaig*. València: Institució Alfons el Magnànim / Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació, 760 p.

La publicació del quart volum del *Teatre complet* de Manuel Molins —amb pròlegs de Patrizio Rigobon i Josep Lluís Sirera— culmina el projecte editorial de la Institució Alfons el Magnànim que recull l'obra d'aquest dramaturg, un dels de més extensa, prolífica i variada trajectòria de l'escena contemporània d'aquestes latituds. Si els tres primers volums aplegaven els textos creatius (obres originals, versions, peces curtes, teatre infantil), aquest darrer inclou les peces assagístiques dels anys 1981-2017. En conjunt, els quatre volums sumen quatre mil pàgines en xifres rodones —gairebé mil per a cadascun de mitjana— i configuren una de les propostes de creació i de pensament teatrals més extraordinàries i insòlites —no

3. En aquest sentit, resulta excepcional l'adscripció de Beatriz Tapias Frutos a l'empresa Sabio Ibérica, tal com figura, a la p. 753, a la capçalera de l'article corresponent.